

Διαλογικά Μαθήματα: Περιβάλλον και Πολιτισμός
5 Νοεμβρίου 2007

Οι συνέπειες της αναπροσαρμογής για τον στενότερο κοινωνικό κύκλο
Η πρόκληση για τις τοπικές κοινωνίες

Κρίτωνας Αρσένης

Υπεύθυνος Προγράμματος για την Αειφόρο Ανάπτυξη στο Αιγαίο
ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ Περιβάλλοντος και Πολιτισμού

Τα νησιά του Αιγαίου αποτελούν ένα τόπο μοναδικού περιβαλλοντικού και πολιτιστικού πλούτου σε παγκόσμια κλίμακα. Δε θα ήταν υπερβολή να πούμε ότι αυτά τα νησιά είναι χειροτεχνήματα, σμιλευμένα περίτεχνα από άκρη σε άκρη από τις ανθρώπινες δραστηριότητες εδώ και χιλιάδες χρόνια. Τα μοναδικά Αιγαίοπελαγίτικα τοπία σήμερα απειλούνται από ένα φαινόμενο που τα τελευταία ιδίως χρόνια έχει πάρει διαστάσεις «τσουνάμι». Το φαινόμενο της «υπερδόμησης» της αδιάκριτης διάσπαρτης δόμησης όλου του εκτός οικισμών χώρου στα νησιά. Σταδιακά το ένα μετά το άλλο τα νησιά αστικοποιούνται. Γίνονται καθ' εικόνα και καθ' ομοίωση των παραλίων της Αττικής, θυσιάζοντας τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά τους, τα δώρα της φύσης και των προηγούμενων γενεών στα παιδιά μας έναντι αλλεπάλληλων παρομοιότυπων παραθεριστικών κατοικιών. Η εξέλιξη αυτή δεν είναι προδιαγεγραμμένη. Όπως μας διδάσκει το παράδειγμα της Τοσκάνης και της Ούμπρια, στην κοντινή μας Ιταλία, ο τουρισμός μπορεί να αποτελέσει τη βάση για την ανάπτυξη της τοπικής οικονομίας σε μια υγιή βάση, προάγοντας την ποιότητα ζωής μαζί με μια οικονομική ανάπτυξη βασισμένη στην ποιότητα προϊόντων και υπηρεσιών, προστασία περιβάλλοντος και πολιτιστικής κληρονομιάς και στις πρότυπες καινοτόμες δραστηριότητες. Οι εξελίξεις λοιπόν στο Αιγαίο είναι το προϊόν των καθημερινών μας επιλογών. Επιλογών που προέρχονται από την ανάδειξη της πώλησης γης ως κύριου μέσου πλουτισμού στην ελληνική κοινωνία. Τελικά οι πολίτες ευημερούν προσωρινά, αλλά εις βάρος του συλλογικού συμφέροντος. Το ερώτημα λοιπόν που τίθεται είναι «Πώς θα μειώσουμε τον ατομικισμό του άμεσου συμφέροντος, που έχει επικρατήσει ως πρώτη αξία στην εποχή μας;»

Στην πορεία του περιβαλλοντικού κινήματος στην Ελλάδα, έχει σημειωθεί μια ξεκάθαρη επιτυχία. Σήμερα έχει καταγραφεί στην κοινωνική μας συνείδηση ότι είναι μεμπτό το να πετάει κανείς σκουπίδια. Μπορεί να επιλέξει κάποιος πολίτης να το κάνει, αλλά νιώθει ότι εκείνη την στιγμή κάνει κάτι που δε χαίρει κοινωνικής αποδοχής. Αυτό δεν έγινε τυχαία, αλλά μέσα από συστηματική δουλειά περιβαλλοντικών οργανώσεων, ανεξάρτητων πολιτών και εκατοντάδων εκπαιδευτικών. Όλοι θυμόμαστε τις διαφημίσεις της περιβαλλοντικής οργάνωσης HELMEPA: «όχι σκουπίδια, όχι πλαστικά σε θάλασσες και ακτές, για να χαϊρόμαστε όλοι μας την καθαρή θάλασσα». Η διαφήμιση αυτή διαπαιδαγόησε γενιές, μέσα από την τέχνη του κόμικ, με ένα ζεστό και ευχάριστο τρόπο που απευθυνόταν στις καρδιές όλων μας. Ο γλάρος της διαφήμισης μας έμαθε για τα σκουπίδια. Όμως σήμερα εμφανίζονται πολλαπλάσια κλίμακας προβλήματα. Η Κλιματική Αλλαγή, απειλεί την ύπαρξή μας στη γη και όλοι μας έχουμε μερίδιο ευθύνης. Στην

υπερδότηση έρχεται να προστεθεί η πρόταση του ΥΠΕΧΩΔΕ για την επιδότηση μεγάλων παραθεριστικών χωριών σε όλη την επικράτεια και ιδιαίτερα στις παράκτιες περιοχές και στα νησιά με ανυπολόγιστες επιπτώσεις στις εκπομπές CO₂, στην κοινωνία, στην οικονομία, στο τοπικό περιβάλλον και στην πολιτιστική κληρονομιά.

Ο κόσμος πλέον ενημερώνεται, διαμορφώνει άποψη και αντιδρά. Χαρακτηριστικό είναι το παράδειγμα των συγκεντρώσεων στο Σύνταγμα μετά από τις πρόσφατες πυρκαγιές. Αντιδράσεις που μεταφράστηκαν σε ψήφους στις πρόσφατες εκλογές. Τελικά οι πολιτικοί δεν είχαν άλλη δυνατότητα παρά να ακολουθήσουν το κοινό αίσθημα. Έγινε η πρώτη μεγάλη συζήτηση στη Βουλή για το περιβάλλον, συζητιέται ανοικτά η δημιουργία ανεξάρτητου υπουργείου περιβάλλοντος στο άμεσο μέλλον, μεμονωμένα υπουργεία αναλαμβάνουν πρωτοβουλίες για το περιβάλλον, ενώ ακόμη και το καθ' ύλην αρμόδιο υπουργείο (ΥΠΕΧΩΔΕ) φαίνεται να αναγκάζεται να ξυπνήσει από τον περιβαλλοντικό του λήθαργο και να επιβάλει κάποια περιβαλλοντικά πρόστιμα.

Οι τοπικές κοινωνίες θα μείνουν ανεπηρέαστες από αυτές τις εξελίξεις;

Στην ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ το 2005 δημιουργήσαμε το Πρόγραμμα για την Αειφόρο Ανάπτυξη στο Αιγαίο. Το Πρόγραμμα Αιγαίου αποτελεί μια εκστρατεία για την ανάδειξη της αλληλεξάρτησης της οικονομικής ανάπτυξης με την προστασία του περιβάλλοντος και της πολιτιστικής κληρονομιάς στο Αιγαίο. Έχει δύο βασικούς πυλώνες, 1. την δικτύωση στο Αιγαίο για την προώθηση καινοτόμων δράσεων που προσφέρουν εισόδημα και απασχόληση στις τοπικές κοινωνίες, παράλληλα με την προστασία του περιβάλλοντος και της πολιτιστικής κληρονομιάς και 2. την περιβαλλοντική εκπαίδευση.

Στα περισσότερα νησιά των Κυκλάδων και της Δωδεκανήσου αλλά και αλλού στο Αιγαίο πραγματοποιούνται ή έχουν ολοκληρωθεί προγράμματα περιβαλλοντικής εκπαίδευσης που εξετάζουν την αλληλεξάρτηση προστασίας περιβάλλοντος και πολιτιστικής κληρονομιάς με τον τουρισμό και την ποιότητα ζωής. Το κύριο πρόγραμμα αφορά ένα διαγωνισμό φωτογραφίας με θέμα «Τι μου αρέσει στο νησί και θέλω να διατηρηθεί, τι θέλω να αλλάξει;». Μαθητές πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης συμμετέχουν στους διαγωνισμούς, φωτογραφίζουν και στη συνέχεια καταθέτουν τα σχόλιά τους. Παραθέτω μερικά χαρακτηριστικά σχόλια. “Να κτίζουν σπίτια, αλλά όχι εκτός οικισμών. Να φτιάξουν τα παλιά, με την παλιά τεχνική. Να κρατηθούν τα παλιά επαγγέλματα, για να μπορούν και οι τουρίστες και οι νέοι να βλέπουν πως ζούσαν και δουλεύανε παλιά” “Οι άνθρωποι έχουν σταματήσει να μαζεύουν ελιές. Θα ήθελα να συνέχιζαν να έκαναν λάδι με τον παραδοσιακό τρόπο. Αυτοί οι τόποι που έχουν λουλούδια και δέντρα θα αρχίζουν να κτίζονται και να καταστρέφονται. Θα ήθελα να διατηρηθούν έτσι.”, “Να μείνουν τα αμπέλια. Είναι ωραίο για τον τόπο να υπάρχουν και να μην είναι όλο τσιμέντο και σπίτια”, “Να υπάρχουν καρποί δικοί μας. Να μην τα αγοράζουμε όλα από τα μαγαζιά”.

Η εμπειρία μας δείχνει ότι οι τοπικές κοινωνίες έχουν διαμορφωμένη άποψη για τις εξελίξεις και έκδηλη ανησυχία για το μέλλον. «το μπαλάκι» λοιπόν είναι στα χέρια των τοπικών αυτοδιοικήσεων οι οποίες και έχουν δύο διακριτές επιλογές: ή να ανοίξουν άμεσα το διάλογο για την αναπτυξιακή πορεία του τόπου τους ή περιμένουν να υποχρεωθούν από την κοινωνία να εφαρμόσουν καινοτόμες πολιτικές αειφορικής ανάπτυξης, όταν «ο κόμπος θα έχει φτάσει στο χτένι».

Κάποιες κοινωνίες βρίσκονται ήδη στην πρωτοπορία. Το 2000 οι ψαράδες του Καστελόριζου κάλεσαν την περιβαλλοντική οργάνωση WWF για να τους υποστηρίξει τεχνικά στην δημιουργία ενός αλιευτικού καταφυγίου. Η όλη προσπάθεια δεν ευδόωσε, αλλά η ίδια οργάνωση πέτυχε το 2005 να ολοκληρώσει μια «Συμμετοχική διαδικασία προσδιορισμού οράματος για την ήπια ανάπτυξη και την προστασία του περιβάλλοντος» στην Βοβούσα των Ζαγοροχωρίων. Σε μεγαλύτερη κλίμακα στην Ελευσίνα, η περιβαλλοντική οργάνωση ΜΕΣΟΓΕΙΟΣ ΣΟΣ, εμπλέκει πολίτες, φορείς, τοπική αυτοδιοίκηση, ιδιωτικό τομέα και κρατικούς θεσμούς σε ένα αειφορικό σχεδιασμό για τον Κόλπο της Ελευσίνας με προοπτική του 2020. Η δράση περιλαμβάνει προτάσεις της επιτροπής γειτονίας που συγκεντρώνει όλους τους τοπικούς φορείς προς την επιτροπή κατεύθυνσης που αποτελείται από τους επιτελικούς φορείς και λαμβάνει τις τελικές αποφάσεις για τον σχεδιασμό παρεμβάσεων. Την ίδια στιγμή σε σειρά δήμων της περιοχής του Πάρωνα, η Αναπτυξιακή Εταιρία «Πάρωνας Α.Ε.» διεξάγει συμμετοχικές διαδικασίες για την σύνταξη των επιχειρησιακών προγραμμάτων 2007-2011 των δήμων.

Οι πρωτοβουλίες αυτές προκύπτουν και ως αποτέλεσμα τριών γεγονότων:

1. Η αδράνεια απέναντι στο περιβάλλον έχει διαρκώς αυξανόμενο α. πολιτικό κόστος, β. οικονομικό κόστος
2. Η τοπική κοινωνία απαιτεί όχι μόνο την εξυπηρέτηση των άμεσων προσωπικών συμφερόντων, αλλά και διαφάνεια, σχεδιασμένες πολιτικές και βέβαια προοπτική

Η αναπροσαρμογή των τοπικών κοινωνιών στις νέες συνθήκες που διαμορφώνουν η κλιμάκωση των περιβαλλοντικών προβλημάτων εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από τις τοπικές αυτοδιοικήσεις. Η ανταπόκρισή τους σε αυτή την πρόκληση θα είναι όλο και περισσότερο κριτήριο αξιολόγησής τους από τις τοπικές κοινωνίες.